

IDEÁL „DOBRÉHO ŽIVOTA“ Z OSOBNEJ PERSPEKTÍVY

BLANKA ŠULAVÍKOVÁ, Kabinet sociálnej a biologickej komunikácie SAV, Bratislava

ŠULAVÍKOVÁ, B.: The Ideal of a „Good Life“ Seen from a Personal Perspective
FILOZOFIA 60, 2006, No 4, p. 295

The paper is a continuation of the author' previous researches in the problematic of human nature and cultural identity, which led her to more basic questions concerning human life, its value frame and its shifts with time, which we witness today. According to her the idea of a „good life“ embodies psychological as well as ethical and aesthetical priorities. It is these priorities in younger generation that the author decided to focus on. She argues that the more liberal approaches to life and avoiding the firmly established rules are closely connected with the desire of success and the parallel diminishing of ethical standards. She is also interested in the form of these processes (private self-improvement, focusing on achievements bringing behavior, enjoying pleasures as dominating trends) in our country as well as in the degree of creative approach to life and the possible ideal of authenticity.

Motto:

„Najvyššou záležitosťou človeka je nájsť si miesto
vo svete a správne porozumieť tomu,
čím človek musí byť, aby bol človekom.“

(I. Kant)

1. Strach z bezhodnotovosti. Neokonzervatívny kritik súčasnej kultúry R. Scruton považuje za potrebné, aby „lojalita, autorita a zvyk“ prežili a ďalej fungovali ako putá spájajúce spoločnosť, lebo „život spoločnosti je závislý od autority; uznanie tejto autority vyžaduje lojalitu voči zväzkom, ktoré však nemajú zmluvnú, ale transcendentnú povahu, podobne ako rodinné putá. Takáto lojalita potrebuje oporu a potrvdzujúce vyjadrenie v tradíciách a zvykoch“ ([17], 58). Scruton spája narcizmus súčasného človeka s okúzlením sebou samým prostredníctvom pohľadania druhými. Pre mnohých ľudí sa svet zúžil a uzavrel do hraníc individuála. Sme svedkami nezvyčajného odcudzenia – zámerného podriadenia sa voľnému času a jeho vláde. Voľný čas sa stal „časom záhaľky“, ozubeným kolieskom, ktoré sa otáča, ale ničím nepohybuje ([17], 189). Odcudzenie, o ktorom hovorí, teda nespočíva v tom, v čom ho identifikuje existencializmus, ale pramení vo svete voľného času; človek sa sám sebe najviac odcudzuje vo svete záhaľky. Je presvedčený, že súčasný mýtus o odcudzení je postavený na nesprávnom výklade a spôsobuje, že odcudzený človek vníma seba samého ako objekt, je pudený k uspokojovaniu čisto živočíshych a individuálnych potrieb a nijako sa pritom nepodieľa na pospolitej živote. Tomuto mýtu podľa neho napomáhajú aj nedirektívne psychoterapeutické praktiky, ktoré sa namiesto toho, aby človeka učili prispôsobovať sa spoločnosti alebo nejakej morálke, zameria-

vajú na to, aby mu pomáhali aktualizovať jeho možnosti; kritizuje, že klinický proces je potom procesom sebaobjavovania a sebaurčovania, v ktorom sa ľudzstvo nezodpovedá nikomu inému, iba sa samému a v ktorom nemusí pripať nijakú morálku, len tú, ktorá je jeho vlastným výtvorom ([17], 179 – 188).

Sloboda jednotlivca založená na autonómii, prostredníctvom ktorej sa uskutočňuje, sa podľa Scrutona povyšuje do role najvyššieho meradla a aby sa mohla realizovať, autonómia musí byť chránená prostredníctvom práva. Dovolávaním sa svojich práv sa jednotlivec dovoláva svojej autonómie, dovoláva sa teda prostredníctvom racionálneho uvažovania absolútnej hodnoty svojej vlastnej existencie. No to, čo sa zdá z „môjho hľadiska“ ako opodstatnené, nemusí sa tak javiť aj z „pohľadu druhého“. Scruton sa nazdáva, že chápanie ľudskej slobody založenej na autonómii je jednoducho zovšeobecnením hľadiska „prvej osoby“, teda že moje podrobenie nejakému obmedzovaniu predpokladá nejaké dôvody platné „pre mňa“. Je založené na fetišizácii hľadiska prvej osoby, ktoré sa chápe ako dostatočne zvrchované a vybavené na to, aby vytváralo kritérium. Toto chápanie slobody pochádza od I. Kanta a obsahuje rozpor, ktorý je podľa Scrutona súčasťou dnešnej nesprávnej predstavy o autonómii ([17], 263 – 188). Správnejší prístup vidí v uplatňovaní „pohľadu druhého“, založeného na záujme o dlhodobé účinky spoločenských zvykov a o morálku. Jeho argumentácia pripomína Foucaultove výhrady voči Sartrovmu chápaniu autenticity, ktorá má podľa neho status privilegovaného zvrchovaného postavenia udeľovať sa samému alebo okolitému svetu zmysel i význam. Vyčíta mu zveličovanie významu zmyslu a hyperprofesionálizmu subjektu. Vo Foucaultovom prípade je to preto, že Sartre odmieta pripať freudovské nevedomie (Ono), ktorému vedomie (Ja) podlieha, keďže potom by sloboda subjektu bola obmedzovaná diktátom nevedomých sôl a mechanizmov, čo je pre existentialistický prístup neprijateľné. V prípade Scrutona ide o výčitky voči Kantovmu preceňovaniu racionálnych schopností subjektu.

Tak ako mnohí ďalší kritici súčasnej kultúry aj H. Arendtová (pozri [2]) vyslovuje obavy zo straty kontinuity. Zdôrazňuje, že slobodné ľudske konanie sa môže rozvíjať iba tam, kde je spontánna iniciatíva spojená zároveň určitou väzbou s minulosťou. V krízach identity sa podľa nej prejavujú dôsledky atomizácie v konzumnej spoločnosti. Miznutie autorít a narúšanie tradícií podľa jej názoru vytvára prieťažnosť medzi deťmi a svetom, spôsobuje pretrhávanie „normálnych“ vzájomných vzťahov. Výchova sa podľa nej musí obracať na minulosť a prítomnosť, jej funkciu nie je pripraviť podmienky na zmenu sveta a vytváranie sveta nového, lebo pripravovať novú generáciu pre nový svet by znamenalo len vytrhávať jej z rúk šancu vytvárať niečo nové. Ako sme však už spomenuli na inom mieste,¹ vývin kultúry podľa nášho názoru v sebe zahrňa tak mechanizmy konzervačné, ako aj inovačné, bez ktorých by ľudska civilizácia prešlapovala na jednom mieste. Prípravu na zmenu obsahovali a obsahujú mnohé bázové hodnotové a interpretačné konštrukty takmer všetkých známych kultúr už celé stáročia a tisícročia. Vytváranie sveta nového (či aspoň iného) vrátane viery v nového človeka je zabudované do celej škály sociálnych i kognitív-

¹ Tieto naše názory sme uplatnili aj v recenzii práce B. Pupalu *Narcis vo výchove*, ktorá v mnohom vychádza z Arendtovej [20].

nych konštruktov či etických konceptov a nict dôvodu tvrdiť, že príprava detí na udržanie generačnej kontinuity by ich mohla obchádzať. Príprava detí na zmenu a vytváranie nového sveta sa podľa nás nedá od výchovy odmyslieť; tak, ako sa svet nepretržite vzťahuje k budúcnosti a deti do nej zahŕňa ako jej potenciálnych realizátorov. Niet teda dôvodu pochybovať o tom, že poslaním výchovy je pestovať v deťoch aj spôsobilosti, ktoré sú prípravou na opúšťanie tradícií. Arendtovej chápanie výchovy ako asimilácie menšiny (detí) do kultúry väčšiny sa podľa nášho názoru v demokratických podmienkach javí nielen ako problematické, ale aj ako nerentabilné, keďže kultúra v nijakom geografickom regióne či štátom celku nie je „jedna“; spoločnosť je väčšinou natoľko etnicky, sociálne stratifikovaná a diverzifikovaná, že hovoriť o menštine a väčšine v rozličných prierezových rovinách neprináša badateľný efekt.

Ale aj mnohí ďalší autori upozorňujú na problém straty hodnôt, ale v opačnom garde. Humanistický psychológ A. Maslow je presvedčený, že stav bytia bez systému hodnôt je psychopatogénny, lebo ľudská bytosť potrebuje hodnotový rámec. Tu sú choroby pochádzajúce z bezhodnotovosti: anhedonia, anomia, apatia, amorálnosť, beznádej, cynizmus atď., ktoré sa môžu aj somatizovať. Z historického hľadiska sme podľa neho v hodnotovom medzivládí, lebo všetky externe dané hodnotové systémy (politické, ekonomicke, náboženské atď.) sa ukázali ako chybné a ľudia sa stávajú nebezpečne pripravenými prijať akúkoľvek nádej, dobrú i zlú ([9], 200). Podľa psychiatra C. R. Rogersa súčasná kultúra jedincov podmieňuje, oceňuje a utvrdzuje v správaní, ktoré je namierené proti ich prirodzenosti, vedie väčšinu ľudí k odcudzenejmu správaniu a rozdvojeniu do nekompatibilných behaviorálnych systémov a k disociácii, čo je „základom celej psychologickej a sociálnej patológie ľudstva“. Je presvedčený, že prirodzený a efektívny spôsob ľudského života túto disociáciu a rozdvojenie nemusí zahŕňať, môže smerovať „k integrovanej jednote, v ktorej sa správanie riadi vnútorným prežívaním, ako aj vedomím, ktoré sa nad týmto prežívaním vznáša“ ([14], 185 – 186). Svoju nádej na uskutočnenie pozitívnej transformácie opiera o prebiehajúce zmeny v systémoch moderných presvedčení, v ktorých sa čoraz viac dbá na osobnú slobodu voľby a zvyšuje sa odpór proti konformite, čo vedie k životu v odlišnom systéme hodnôt, ktoré smerujú k väčšej humánnosti ([15, 250]). Verí, že stále viac ľudí bude odkrývať netušené sily našej vnútornej inteligencie, budú doma vo svete zmien, kde mysel' v širokom zmysle slova je vedomá, vytvára novú realitu a je schopná posunúť súčasnú paradigmu. Tá sa snaží eliminovať nekonformné spôsoby života, zmeny pocituje ako ohrozenie a plodí prelaknutých a nahnevaných ľudí ([15], 248 – 250). O potrebe novej paradigmy je presvedčený aj Maslow, ktorý akcentuje, že nové humanistické prístupy sa už začínajú používať vo výchove, priemysle, náboženstve, v rôznych organizáciách, manažmente atď., a dodáva: „Ide o nové spôsoby vnímania a myslenia, o nové predstavy o človeku a spoločnosti, o nové koncepcie etiky a hodnôt, o nové smery, ktorými sa môžeme uberať“ ([9], predhovor k druhému vydaniu).

2. Konkrétna rovina. R. Dworkin zastáva názor, že „každý človek sa riadi viac alebo menej presnou predstavou o tom, čo dáva životu hodnotu. Má ju vedec, ktorý

priznáva hodnotu života zasvätenému uvažovaniu; má ju aj občan, ktorý pozera na televíziu, popíja pivo a pritom rád hovoríva: „To je ten správny život“, hoci, samozrejme, o tomto probléme prakticky nepremýšľal a nedokáže svoju predstavu tak presne opísť alebo obhajovať“ ([3], 204). Vidí dva možné pohľady spoločnosti na otázku, aký vzťah má zaujímať ku konkrétnej koncepcii dobrého života či koncepcii toho, čo dáva životu hodnotu. Prvý (liberálny) neuprednostňuje ani jednu z nich, občania sa svojimi predstavami od seba líšia a v tom sú si rovní, preto netreba ani jednu z nich uprednostňovať. Druhý (konzervatívny) stavia na tom, že spoločnosť nemôže byť nezávislá od konceptu dobra pre človeka či od teórie dobrého života, pretože pristupovať k človeku ako k rovnému znamená pristupovať k nemu tak, ako by si to skutočne dobrý a mûdry človek želal, teda tak, akoby si želal viest' vlastné dobré život – aspoň v rámci možností. Prístup k občanom je potom do istej miery determinovaný koncepciou dobrého života ([3], 204 – 205).

Ch. W. Morris na základe rozsiahleho výskumu, v ktorom zistoval, aké prístupy k životu majú ľudia z najrôznejších krajín sveta, identifikoval trinásť životných cest alebo *spôsobov života* (v rôznych dobách a na rozmanitých miestach), v ktorých sa zobrazuje ideál „dobrého života“. Podľa „*apollinského*“ prístupu by umierenosť a rozum mali byť zásadami aktívneho osobného aj spoločenského života. Dobrý život spočíva v schopnosti vyhýbať sa prehnánym prianiam, ak sa má niečo meniť, tak pomaly a opatrnne. Treba dosiahnuť to, čo je v živote dobré, avšak iba usporiadaným spôsobom. Spôsob života má byť jasný a vyrovnaný, založený na konformite. „*Buddhistický*“ prístup preferuje pred spoločenskými činnosťami vlastnú cestu, nezávislosť a rozvoj sebapoznania, možnosť riadiť si vlastný život. Dobrý život znamená zostať mimo úzkych zväzkov so spoločenskými skupinami, mať želania, ktorých uspokojenie nie je závislé od fyzických a spoločenských sôl mimo človeka samotného, treba sa vyhýbať závislosti od ľudí a vecí a ťažisko života nachádzať v sebe samom. „*Kresťanský*“ prístup sa zakladá na prejavovaní vrelého záujmu o druhých a pomoci druhým, na ovládaní túžby po majetku a moci nad ľuďmi i po nadbytku sexu. Láska medzi ľuďmi sama osebe dáva životu zmysel, preto sa treba vnútorne očistiť a stať sa citlivým a uznanlivým. „*Dionýzovský*“ prístup spočíva v otvorenosti zážitkom, zábave, radosti a v neusilovaní brať život príliš vážne, ľudí a udalosti príliš ovládať. Život treba spokojne užívať a odovzdávať sa mu plnými zmyslami. Cieľom života by však nemalo byť ovládanie behu sveta, spoločnosti ani života iných, ale otvorenosť a citlivosť k svetu vecí a ľudí a radosť z nich. Na dobrý život sú potrebné ako samota na premyšľanie a sebapoznávanie, tak aj súžitie s ľuďmi. „*Muslimský*“ prístup je založený na spojení s nejakou skupinou ľudí, na živote v nej, na čerpaní uspokojenia zo spoločnej práce pri uspokojovaní spoločenských cieľov. Človek by mal splynúť so spoločenskou skupinou, tešiť sa zo spolupráce, byť družný a činorodý. „*Prométeovsky*“ prístup znamená vytrvalou praktickou prácou riešiť vážne problémy spojené so spoločenským životom a ovládnutím prírody. Dobrý život nespočíva v udržiavaní minulosti, ale v cieľavedomej a nepretržitej práci, technickom pokroku, umožňovanom vedou. Cieľ života treba nachádzať v riešení problémov, pred ktorými stojíme. „*Maitréovsky*“ prístup sa zakladá na možnosti brať podľa okolností niečo zo všetkých spôsobov života, ale neoddávať sa nijakému výlučne. Život by sa mal rovnomerne

skladať z pocitov príjemnosti a radosti, činnosti a oddychu tak, aby neprevládala len jedna z týchto stránok. Preto treba v sebe hľadať pružnosť, nachádzať priestor pre samotu uprostred víru zábavy a činnosti. „*Epikurejský*“ prístup je zameraný na radosť z jednoduchých, ľahko dostupných a prostých pôžitkov – na teplý a pohodlný domov, dobré jedlo, besedu s priateľmi a pod. Treba sa zbaviť väšní, ctižiadosti a fanatizmu, pričom prostý pôžitok by mal byť hlavným tónom života, nie poháňanie ctižiadostí vďaka a fanatizmom asektických ideálov. „*Taoistický*“ prístup spočíva v pokojnom a vnímanom očakávaní, v mieri a radosti, v citlivosti k dobrým stránkam života a múdrosti. Dobré stránky života prichádzajú samy od seba a nedajú sa nájsť ceľavedomou činnosťou ani oddávaním sa telesným túžbam, ba ani účasťou na výre spoločenského života. Nedá sa k nim dopracovať usilovným premýšľaním, prichádzajú skôr nečakane, keď sú uvoľnené vnútorné zábrany. Načúvať hlasy prírody vo vnímanom očakávaní – to je okamih, keď do nás môže vstúpiť múdrost, ktorá nás obklopuje. „*Stoický*“ prístup znamená žiť v bdelom a tvrdom sebaovládaní, riadiť sa rozumom, byť nezávislý, pridržiavať sa vysokých ideálov. Hlavným tónom života je sebaovládanie, založené nie na úniku zo sveta, ale na tvrdom a mužnom ovládani svojho „Ja“. Dobrý život sa riadi rozumom a pevne sa drží vysokých ideálov, nepoddáva sa prepychu ani žiadostivosti. Svoje miesto vo svete možno nájsť, riadiť sa pritom rozumom a udržať si vnútornú nezávislosť. Tak si môže človek zachovať ľudskú dôstojnosť a úctu. „*Mierny pasívny*“ prístup znamená stiahnuť sa z ruchu vonkajšieho sveta, žiť v bohatom vnútornom svete naplnenom ideálmi, snami a sabapoznávaním. Vonkajší svet je pre človeka príliš chladný, tiesnivý. Rozvíjaním svojho vnútorného „Ja“ sa človek stáva ľudským, prehľbuje sympatiu k všetkému živému a dosahuje šťastie v rozjímaní, nájde hĺbku ľudského života. „*Dynamický*“ prístup je zakotvený v hľadaní svojej telesnej energie, v radosti z práce a činnosti, často aj odvážnej a dobrodružnej, z prekonávania prekážok. Dobrý život spočíva v aktívnych činoch, odvážnych a riskantných. Plnosť života nenájdeme v opatrnej prezieravosti ani v uvoľnenom pohodlí. „*Dobrosrdečný pasívny*“ prístup akcentuje skromnosť a obetavosť, konanie dobra, život v zhode s ľuďmi a prírodou. Ciele ľudí a sveta sú v zásade spoľahlivé a možno im dôverovať, preto človek má byť skromný, vytrvalý, verný a ústupčivý, vďačný za lásku a ochranu, ktorú potrebuje, ale nevymáha si ju. Primknutý k ľuďom a k prírode je v bezpečí a ak sa obetuje, získava dobro (pozri [11]).

Ako vidno, predstava o „dobrom živote“ zahŕňa v sebe psychologické, etické aj estetické priority, odvájajúce sa z predstavy o svete a o človeku. Ponímanie dobrého života sa opiera o chápania zmyslu života, ktorý predstavuje ľažiskový bod sebachápania, aj keď nemusí byť iba jeden, lebo vo vzáruhu k rôznym sféram života môže byť rôzny. Dá sa teda hovoriť aj o pluralite zmyslov, ktoré sa vzájomne môžu umocňovať (resp. realizácia jedného zlepšuje šance realizovať ostatné), ale aj vzájomne vylučovať, a vtedy možno hovoriť o patológii zmyslu existencie. Psychiater a neurológ V. E. Frankl zdôrazňuje, že hľadanie zmyslu v živote človeka je primárnu silou, nie sekundárnu racionalizáciou pudových hnacích sôl.² Tento zmysel je jedinečný

² Frankl je zakladateľom psychoterapeutického systému nazýванého „logoterapia“, ktorý sa – ako sám hovorí – sústredí na hľadanie zmyslu ľudskej existencie, lebo „úsilie nájsť“

a zvláštny v tom, že každý človek si ho musí a môže naplniť sám, lebo na rozdiel od iných živočíchov mu inštinkty nehovoria, čo má robiť, a človeku dneška už nehovoria ani žiadne tradície, čo je jeho povinnosťou. Často potom chce robiť to, čo robia iní, alebo robiť iba to, čo chcú iní. V prvom prípade sa stretávame s konformizmom, v druhom s totalitarizmom ([4], 7 – 8). Zmysel však nemožno vytvoriť alebo vynájsť, ale musí sa skôr nájsť, a to v každej jednotlivej životnej situácii ([4], 150). Pri otázke o zmysle života sa teda netreba pýtať na to, čo život môže dať nám, teda či a čo môžeme od neho očakávať, ale naopak, dôležité je pýtať sa, čo môže očakávať život od nás. Zmysel ľudského života nemôže byť stanovený všeobecne, raz a navždy, lebo život nie je niečo neurčité, ale vždy niečo konkrétné, preto aj požiadavky života na nás sú úplne konkrétné. Podľa Frankla existujú tri hlavné cesty, na ktorých možno nájsť zmysel: Ak vytváram nejaké dielo, ak niečo alebo s niekym prežívam (v službe nejakej veci alebo láske) a napokon v konfrontácii s osudem, ktorý sa nedá zmeniť (v beznádejných situáciach nevyliečiteľných ochorení a pod.) sa tragédia na ľudskej úrovni môže zmeniť na triumf, lebo človek je v hraničných situáciách vyzývaný, aby podal svedectvo o tom, čo dokáže ([4], 167; [5], 53). Znamená to, že zmysel života nemusíme nájsť len v práci, ale tiež v láske alebo vtedy, ak sa pretvorí neriešiteľný problém na ľudský čin. Zmysel je tak možný i napriek utrpeniu: „Život je teda potenciálne zmysluplný za akýchkoľvek podmienok, či sú príjemné alebo úbohé.“³ ([8], 167)

Výskumy E. S. Lukasovej pritom ukázali, že aj keď niektorí stotožňujú prežívanie zmyslu so zážitkom úspechu, nemožno ho naň redukovať, „kontinuum zmyslu nemôže byť identifikované s kontinuom úspechu“ ([8], 197). Nazdávame sa, že stabilizovaný zmysel existencie vzniká na báze komplexného náhľadu (adekvátneho aiebo neadekvátneho) na seba samého a svoje miesto vo svete. Inými slovami, jasný zmysel predpokladá určitý celkový prehľad a nadhľad, ktorý človeku hovorí, čo je a čo nie je, čo musí a čo nemusí, čo nemôže a čo môže, čo nechce a čo chce, čo nedokáže a čo dokáže. Predpokladá teda určité všeobecné poznanie a komplexné sebapoznanie. Ako však podciarkuje A. Adler, pýtať sa na zmysel života má cenu a význam len vtedy, ak máme pred očami vzťah človek – svet. V ľudskom živote ide o prekonávanie prekážok a vytváranie optimálneho vzťahu medzi jednotlivcom a svetom, ktorý sa usiluje zvládnuť všetky výhody i nedostatky, ktoré svet naň kladie. Cieľová predstava o dokonalom stave dáva človeku smer vo vývoji jeho celej osobnosti, jeho prejavom,

---

zmysel vlastného života je prvoradou motivačnou silou v človeku“. Preto hovorí o „vôle k zmyslu“ v protiklade k „vôle k slasti“, na ktorú sa sústredí Freudova psychoanalýza, a tiež v protiklade k „vôle k moci“, ako ju zdôrazňuje Adlerova psychológia ([5], 65 – 66).

³ Tento Franklov predpoklad bol podľa E. S. Lukasovej podopretý prísnymi empirickými základmi, testami a štatistikami získanými prácou s desaťtisícmi ľudí. Celkovým výsledkom výskumov uskutočnených Brownom, Kratochvílom, Pláňavom, Youngom a ďalšími, bolo to, že zmysel v zásade môže dosiahnuť každý bez ohľadu na pohlavie, vek, IQ, vzdelanie, štruktúru charakteru a prostredie, bez ohľadu na religiozitu alebo vyznania ([8], 180). Podľa Frankla zmysel možno nájsť v troch hodnotových kategóriách: „tvorivých“ – napr. aktivita, produktivita, „zážitkových“ – napr. kontemplácia, emocionalita, a „postojových“ – napr. výkony pri ranách osudu, sila vzdoru ducha... ([8], 180, 191).

snaženiam, myslenu a cíteniu ([1], 124 – 131). V tomto rámci dominuje idea pocitu spolupatričnosti, ktorá v sebe zahŕňa predstavu o ideálnej ľudskej pospolitosti.⁴ Znamená to teda, že ideál „dobrého života“, zahŕňa nielen predstavou o spôsobe vlastného života (predstavu „ako žiť“), ale aj to, že táto predstava je včlenená do rámca predstavy o ideálnom svete, t. j. zahŕňa aj túto zložku (predstavu „aký by mal byť svet“).

3. Výskumná sonda. Ideál „dobrého života“ vystupuje v súčasnom období do popredia aj u nás v súvislosti s opúštaním tradícii a rozvoľňovaním životných štýlov a modelov vykonávania sociálnych rolí v podobe otázky: „Akým spôsobom naplniť svoj život?“. Životná spokojnosť predpokladá naplnenie zmyslu života a realizáciu tých hodnôt, cieľov a plánov, ktoré sú pre každého človeka jedinečné. Poznať tieto životné priority a sledovať, či a akým smerom dochádza k ich posunom, sa nám javí dnes nielen ako zaujímavé, ale vzhľadom na poznanie súčasného stavu spoločnosti aj prospiešné. V tomto kontexte sme začali prípravu a uskutočnili prvú časť výskumu hodnotových priorít vysokoškolských študentov (vzorku tvorí 450 respondentov) z perspektívy ich vnímania „dobrého života“ s cieľom: 1. zistíť, aké majú o ňom predstavy, aké majú životné ciele z hľadiska svojich privátnych priorit; 2. charakterizovať širší kontext vnímania „dobrého života“ vzhľadom na okolity svet a ich predstavy z hľadiska komplexnejšieho rámca.

3. 1. Rovina: „Ja“. Predstava o „dobrom živote“, ako sme už spomenuli, zahŕňa v sebe podľa nášho názoru psychologické, etické aj estetické priority, ktoré sme sa rozhodli reflektovať, aby bolo možné zachytiť možné vnímanie „dobrého života“ v intencích pohybov, o ktorých sme sa zmieňovali v našich predchádzajúcich článkoch (pozri [18]; [19]).⁵ Vychádzali z toho, že kým v dejinách sa skôr preferovala ideoová naplnenosť života a hodnotenie konania ľudí vzhľadom na nejaké dielo či poslanie, spoločenskú užitočnosť či vyšší zámer, v súčasnosti sa v prístupe k životu do veľkej miery presadzujú parametre trhu a hodnotenie vzhľadom na osobitosť a novátorstvo výzoru či životného štýlu. Uvoľňovanie prístupu k životu spod pevniesie stanovených pravidiel sprevádzajú procesy korešpondujúce so zameraním na úspech, pričom sa oslabuje dôraz na etické parametre. V súvislosti s tým sa ukázala potreba zameriť pozornosť na to, či sa tieto trendy prejavujú aj u nás, ako aj na konkrétnejšie otázky: Presúva sa ľažisko na výkonové správanie, spotrebú a rozširovanie

⁴ Ako hovorí Adler, sú tri veľké životné úlohy, ktoré musí riešiť každý a vlastným spôsobom: otázka pospolitosti, práce a lásky. Avšak len tí, ktorí v sebe majú vôleu k pospolitosti, ich dokážu správne vyriešiť ([1], 67).

⁵ Naše predchádzajúce články ukázali potrebu zameranosti sa na bazálne otázky súvisiacé s reflexiou ľudského života, jeho hodnotového rámca a jeho posunov v čase, keď sa spoločnosť viac ako predtým zriekla uplatňovania prísnych kritérií, pokial' ide o konzistenciu konania jednotlivca a jeho harmonizovania so stabilnou hodnotovou štruktúrou založenou na pevných dominantných prvkoch. Požiadavka takejto jednoty zaniká spolu so silou veľkých narácií a potreba uvoľnenia či oslobodenia životov ľudí z udomácnenej, všeobecne prijatej či predpísanej ideovej orientácie sa pretavuje do rôznorodosti, ktorá plodí možnosť i výzvu vytvoriť si originálny názor na svet a prezentovať osobitný spôsob života.

pôžitkov? Dá sa považovať zameranie na súkromné sebazdokonačovanie za dominantný trend aj v našom prostredí? Do akej miery sa v ňom objavuje zameranie na kreatívny prístup k životu a do akej miery ideál autenticity? Pri našej analýze vyjadrení respondentov k otázke „dobrého života“ sme zatial z tohto zorného uhla identifikovali tieto prístupy:

a) *zameranie na privátne blaho (privátny prístup)*: mať šťastnú rodinu a vedieť sa o ňu postarať, mať dobrých priateľov, prežívať lásku; b) *zameranie na verejný prospech (prosociálny prístup)*: obetavo pracovať, uprednostňovať spoločenské záujmy pred privátnymi, pracovať pre blaho spoločnosti; c) *zameranie na vnútorné prežívanie (introspektívny prístup)*: dostávať a prijímať lásku, prežívať šťastie, vnútornú spokojnosť a zdravie, v maličkostach nachádzať radosť a vyrovnosť; d) *zameranie na súťaživosť (súťaživý prístup)*: dosiahnuť úspech, nebyť „obyčajný“, získať postavenie, priorizovať osobný prospech; e) *zameranie na materiálne hodnoty (materiálny prístup)*: uspokojovať svoje potreby prostredníctvom peňazí, mať viac ako iní, dosiahnuť blahobyt; f) *zameranie na kreativitu (tvorivý prístup)*: autonómne sa rozhodovať, odmietať pretvárku, žiť autenticky, zdokonalovať sa a pracovať na rozvoji vlastnej osobnosti, byť otvorený voči zmenám; g) *zameranie na nezvyčajné zážitky a výnimočnosť (dobrodržený prístup)*: vyskúšať všetko, čo sa dá, zviditeľňovať sa, žiť netradične, uprednostňovať exkluzívne zážitky, prežívať pôžitok z riskovania; h) *zameranie na konzum (konzumný prístup)*: neodlišovať sa, zachovávať tradičné zvyky, neexperimentovať, viest „obyčajný“ život.

3. 1. 1. Volné opisy „dobrého života“ (rovina: „Ja“). Aj keď náš výskum ešte nedospel k záverečným výsledkom, považujeme za zaujímavé na ilustráciu uviesť niektoré časti z voľných opisov „dobrého života“, ako ich uviedli samotní respondenti:

a) „*Dobrý život je podľa mňa vtedy, keď ja som so svojou rodinou, s kamarátmi a že mám oblúbenú, dobre platenú prácu. Chcela by som si založiť svoju vlastnú rodinu, mať zdravé deti. Dobrý život je to dobré zdravie mojich rodičov, mojich bratov – ich úspech, ich spokojnosť a šťastný život.*“ 23 rokov, žena.

„*Mnohí z nás si myslia, že k dobrému životu patria peniaze, drahé autá a dovolenky. Ale videli ste už niekedy takýchto ľudí šťastných? Určite nie. Pretože takito ľudia, aj keď majú všetko, na čo pomyslia, nemajú lásku alebo im chýba to krásne čaro malého, ale útulného domčeka, kde by bývali všetci spolu. Myslím, že peniaze sú do určitej miery dôležité, vedľa nich by sme nemali ani na jedlo, základné potreby. Ale k šťastnému a dobrému životu patrí rodina a útulný domov, miesto, kam sa vždy môžeme vrátiť a kde nás niekto čaká.*“ 19 rokov, žena.

b) „*Chcela by som robiť ako učiteľka, rada sa venujem deťom, aj preto som si vybrať tento smer. Chcela by som im dať čo najviac zo seba a svojich poznatkov a aby ma prítom mali radi, jednoducho, aby som bola prospěšná spoločnosti tým, že budem dobre plniť svoje povolanie.*“ 22 rokov, žena.

„*Predstava o dobrom živote sa mi spája s mojou budúcnosťou, s mojou predstavou budúcnosti. Predpokladám, že úspešne ukončím vysokú školu. Potom si budem chcieť vytvoriť „dobrý život“. Spája sa mi s dobrým zamestnaním, čím nemyslím*

dobre zaplatenú prácu, ale prácu, ktorá bude napĺňať moju osobu a bude spoločnosťi prospěšná. Nechcem chodiť do práce ako niektorí ľudia v mojom okolí – s nechuťou a odporem.“ 25 rokov, žena.

c) „Dobrý život podľa mňa neexistuje, dobrý môže byť len pohľad, akým sa naň človek pozera. Pozitívny prístup predurčuje človeka vnímať život ako dobrý a využiť všetky stránky života vo svoj prospech a v prospech svojho okolia. Je to ako s pochárom vody, ktorý môže byť buď poloprázdný, alebo poloplňký. Jediné, čo by som v živote chcela mať a uchovať si to, je práve takýto prístup – vedieť prijímať sled života so všetkými plusmi a minusmi a využiť z toho maximum.“ 26 rokov, žena.

d) „Svet je jedna veľká realita, v ktorej sa človek musí presadiť, aby sa stal niečím viac ako ostatní.“ 21 rokov, žena.

„Dobrý život pre mňa znamená, aby som bola spokojná. Čo teda k spokojnosti potrebujem? Pravdu povediac, ani sama neviem... Neviem isto, no myslím, že kdekoľvek sa uplatním, budem šťastná a spokojná, lebo sa určite budem snažiť o super výkon. A keď to dosiahnem, budem mať dobrý život. Teda dobrý život pre mňa? Zamestnanie, ktoré ma baví a kde budem podávať dobré výsledky.“ 22 rokov, žena.

„Chcela by som byť úspešná, nebyť len šedým priemerom. Konkrétnu predstavu o svojej práci nemám. Myslím, že ak niečo začнем robiť a zapáči sa mi to, hoci to aj nebude mať nič spoločné s odborom, ktorý študujem, ostanem pri tom.“ 22 rokov, žena.

e) „Čo by som chcela mať? Peniaze, lebo pochádzam z chudobnejšej rodiny a veľmi dobre ma naučili vážiť si peniaze aj ich hodnotu, a od peňazí sa potom odvájajú materiálne veci tohto sveta.“ 20 rokov, muž.

„Chcela by som byť finančne zabezpečená, mať pekný domček, auto, možno aj trošku nadštandard. Taktiež k tomu patria pekné dovolenky, spoznávanie sveta. To sú spoločné plány s priateľom. Určite nechcem, aby bol živiteľom rodiny len môj manžel. Chcem byť s ním v rovnakom pomere aj ja.“ 23 rokov, žena.

f) „Dobrý život je pre mňa spokojnosť so sebou samým. Žiť život tak, aby som si na konci mohol povedať: Tak to stalo za to. Dosiahnuť akúsi vyrovnanosť so sebou samým, robiť veci, ktoré majú zmysel, mať nejaký cieľ v živote... Určite by som nechcel mať všetko, čo si zažiadam. Vedel by som vymenovať dlhý zoznam vecí, ktoré by som chcel, ale keď sa nad tým zamyslím, v podstate by som vedel využiť aj bez nich. Na záver mi ešte napadlo to pravé slovo – žiť dobrý život znamená, žiť ho autenticky! Nestratiť svoju tvár v žiadnej situácii.“ 23 rokov, muž.

„Čo je dobrý život? Mať čas na seba samého, na svoje vnútorné, duchovné rozvíjanie – to by mala byť prvá životná priorita. Dobrý život znamená tiež nájsť svoje poslanie na zemi, nájsť si svoju cestu, svoj cieľ, svoju činnosť, ktorá mi prináša šťastie.“ 20 rokov, žena.

g) „Chcel by som zažiť v živote všetko, čo sa dá. Nechcel by som žiť taký život ako moji rodičia a ľudia v meste, odkiaľ pochádzam: obedy, večere, záhradka, pivko a večer televízia. Pritom si ľudia nemajú jeden druhému čo povedať. Dobrý život pre mňa neznamená nič nezažiť. Ešte však neviem, ktorým smerom sa budem uberať, kam ma viesť zaveje.“ Muž, 23 rokov.

„Dobrý život pre mňa znamená nenuedit' sa, žiť na plný plyn, cestovať. Byť finančne nezávislý, aby som mohol prežiť veci, o ktorých sa iným ani nesnívalo.“ Muž, 22 rokov.

h) „Podľa mňa mať dobrý život neznamená byť bohatý, slávny a vzdelený. Samozrejme, ako každý chcem mať rodinu a mať všetko, čo potrebujem... Vôbec neviem, čo by som chcel robiť po skončení školy. Niečo také, aby som mohol ísiť čo najskôr do dôchodku.“ 21 rokov, muž.

„Chcela by som sa uplatniť v živote ako obyčajný človek a mať len to, čo majú aj ostatní, dodržiavat' tradície a zvyky. Nemám žiadne výnimočné nároky na život.“ 21 rokov, žena.

3. 2. Rovina: „Svet“. V opisoch respondentov bolo zároveň vidno, ako predstava o „dobrom živote“ kotví v širšom kontexte ich náhľadu na svet, opis ktorého zaradovali do svojich vyjadrení celkom spontánne, bez toho, aby sme ich vyzvali. Z tejto perspektívy sme identifikovali nasledujúce prístupy:

a) *Bezpečný svet*: svetový mier; bezpečné ulice; svet bez živelných katastrof; zdravé životné prostredie; b) *Láskavé vzťahy*: ľudskosť; tolerancia; nesebeckosť; vzájomná pomoc. c) *Spoločenské blaho*: dobrá medziľudská komunikácia; svet bez nezmyselnej byrokracie; neuprednostňovanie potrieb jednotlivca na úkor väčšiny; blahobyt vo svete. d) *Autónomia individuáta*: rovnosť ľudí; väčšia zameranosť na vnútorný rozvoj; rešpektovanie individuálnych potrieb; sloboda voľby a konania. e) *Pasívny vzťah k svetu*: Svet sa nezmení; treba sa usilovať o vlastné šťastie; neprežívať svetové problémy, usilovať sa od nich „odpútať“. f) *Aktívny vzťah k zmenám*: snažiť sa zlepšiť svet; podieľať sa na zmenách; začať so zmenami od seba.

3. 2. 1. Volné opisy „dobrého života“ (Rovina „Svet“). Aj tu na ilustráciu uvádzame výňatky niektorých opisov, ako ich uviedli samotní respondenti:

a) „Na svete by malo prestať už konečne násilie a zlo. Bolo by naozaj pekné ísiť večer po ulici a nebáť sa, či sa nám niečo nestane. A myslím si, že by sme mali niečo preto robiť, pretože žijeme iba raz a život si treba vychutnávať, a nie sa báť žiť.“ 21 rokov, žena.

„Mám skutočný strach z násilia a z vojny, z nenávisti a hlavne z príčin, ktoré toto zlo spôsobujú... Chcela by som, aby si silné štáty a kompetentní ľudia uvedomili, že takto to ďalej nepôjde. Nedá sa len vykorísťovať a zväčšovať prieťa medzi chudobnými a bohatými regiónmi. Chcela by som, aby sme si to všetci uvedomili a zmenili svoje správanie, aby sme boli schopní dať šancu iným a nehľadali dôvody na závisť a nenávist. Som úplne šokovaná napríklad z toho, čo sa dialo po prírodnnej katastrofe v USA. Namiesto toho, aby si ľudia pomáhali, začali sa vraždiť a okrádat.“ 20 rokov, žena.

b) „Svet by mal byť plný lásky, ľudia by si nemali závidieť, ale dopriat' si, lebo keď niekomu prajem zlo, ani mne sa nemôže daríť. Zlé myšlienky sú negatívne, ľudia by mali myslieť pozitívne, aby sa to odrazilo v ich živote, že sa im bude daríť. Mali by si navzájom pomáhať.“ 21 rokov, žena.

„Chcela by som, aby v medziľudských vzťahoch bolo viac ked' už nie lásky a pochopenia, tak aspoň tolerancie a znášanlivosti.“ 20 rokov, žena.

„A aký by mal byť svet? Určite taký, kde by si ľudia vážili jeden druhého a dokázali by sa navzájom oceniť a rešpektovať.“ 23 rokov, muž.

c) „Svet – aby ešte poznal silu medziľudskej komunikácie, aby ju cítil ako nevyhnutnú potrebu – mal by byť menej zameraný na blaho jednotlivca v neprospech väčšiny, malo by byť v ňom menej sebeckosti. Vlastná sloboda by mala končiť tam, kde začína sloboda druhého človeka.“ 21 rokov, žena.

„A aký by mal byť svet? Ani nie tak svet, ako ľudia v ňom! Mala by zo sveta, z ľudí vymiznúť závist', žiarlivosť, podlizovanie, falosť, snaha ísi za svojím bezcitne a bez ohľadu na druhých. Ľudia by sa mali na seba viacej usmievať, komunikovať medzi sebou viac ako s počítačom alebo so svojím psom. A tešíť sa aj z takých bežných maličkostí počas dňa.“ 24 rokov, žena.

d) „Mala by byť väčšia zameranosť človeka na vlastnú osobnosť, vnútorný rozvoj, ktorý je dnes tak úspešne potláčaný. Aby si to každý človek uvedomil a aj začal od seba v hospodárnejšom, ekologickejšom a inteligentnejšom správaní vo vzťahu k svetu.“ 21 rokov, žena.

„Aký by mal byť svet? Ked' bude každý tým, kým je, bude to super..., realizovať vlastnú voľbu a autentické slobodné konanie.“ 23 rokov, muž.

„Svet by mal byť miestom, kde sú rešpektované moje individuálne potreby a kde nevládne nezmyselná byrokracia, kde mám možnosť nielen výberu, ale aj slobodnej voľby a konania.“ 20 rokov, muž.

„Život vo svete, ktorý funguje tak, ako by mal aspoň z polovice fungovať. Každý si musí určiť svoje priority, ktoré považuje za dôležité vo svojom živote, a ísi za nimi.“ 21 rokov, žena.

e) „Neviem, aký by svet mal byť, mne sa páči tento, aj ked' je s chybami. Asi každý vo svete si praje svetový mier, čisté životné prostredie a rovnosť ľudí, ale to je utópia a momentálne dosť absurdné prianie. Dúfam však, že ďaleká budúcnosť priniesie nový postoj k životu a k prírode, ak ju dovtedy nezničí nenávratne.“ 26 rokov, žena.

„Podľa mňa svet nebude lepší ani horší. Nemôžeme hovoríť, že pred 500 rokmi bol svet lepší alebo horší. To závisí od toho, kto čo dostal od života.“ 21 rokov, muž.

„Svet by mal byť krásny. Ale občas sa mi zdá, že všetko úsilia je márne, že som slabá, osamelá a stratená. Tak – a toto je bod zlomu. V tomto momente mám na výber – začнем sa ľutovať, alebo sa odpútať. Hoci často ide o prvý prípad, stále sa usilujem, a to je dôležité, o to druhé. Ak sa mi to podarí, bude môj život dobrý nielen zvonka, ale aj zvnútra – v mojej hlave.“

f) „Aký by mal byť svet? Každý z nás sa môže zaslúžiť o zmenu sveta – ak začne od seba. Len tak bude svet lepší, ak aj my budeme lepší. Len tak bude svet pokojnejší, ak aj my zachováme pokoj. A myslím si, že zmena sveta môže nastáť aj vtedy, ak človek prehodnotí svoje priority. Avšak to už záleží od každého z nás. Len tak sa stane svet lepším. Ja v to dúfam a pevne verím.“ 23 rokov, muž.

„Aby sa ľudia navzájom vážili a rešpektovali jeden druhého. Ale v prvom rade, aby to všetko fungovalo, mali by sme začať od seba, a potom môžeme hovoriť o dobrém živote.“ 28 rokov, žena.

„Svet by mal byť dobrý. Mali by sme si ceniť druhých ľudí. Mali by sme urobiť všetko, aby sa ostatní ľudia mali dobre. Mali by sme pomáhať jeden druhému. Mali by sme žiť podľa zákonov Božích, lebo všetko, čomu nás učí Boh je najlepšie a pre všetkých ľudí je to rovnaké bez ohľadu na to, či sú veriaci. Mali by sme robiť dobre ostatným.“ 23 rokov, žena.

Záver. Ukážky z výrokov respondentov sme uviedli ako ilustráciu prvých výsledkov našej sondy, ktorá sa nachádza v počiatočnej etape. Ide len o prvé výsledky, ktoré budeme neskôr subtilnejšie analyzovať v širšom kontexte hodnotových priorit. Ale na základe ich doterajšieho spracovania sa už teraz dá povedať, že skúmaní respondenti preferujú život v rámci u nás ustálených tradičných hodnôt: zdôrazňujú rodinu a materiálne zabezpečenie. Len málo z nich zameriava pozornosť na kreativitu, pričom originalita a autenticita ako hodnota vstupuje do ich zorného uhla len ojedinele. Dominuje skôr zameranie na privátne ciele, práca v prospech spoločnosti sa vyskytuje len zriedka. Takisto prevláda pasívny postoj k svetu, konštatujú sa očakávania, ale vlastný príspevok k pozitívnym zmenám sa spomína len zriedka. Ľudský život je však väčšinou založený na kombináciach viacerých životných štýlov a utvára sa v kontexte svojských a jedinečných pohl'adov a názorov na to, čo je dobrý život. Vo výpovediach našich respondentov prevažujú tradičné kombinácie naviazané na materiálne orientovaný prístup k životu, experimentovanie a dôraz na zmeny vo vzťahu k prístupu k životu sa objavujú len ojedinele. Iste na to do veľkej miery vplýva aj to, že v našom prostredí sa ešte stále vo veľkej miere vyskytujú snahy odsudzovať iný prístup k životu ako je bežný štandard.

Konzervatívne i liberálne naladení kritici súčasnej kultúry upozorňujú na silné presadzovanie ideálu „úspešnosti“, zameraného na osobný prospech a súkromné sebazuďovanie, ktorý v rozhodujúcej miere tvaruje našu súčasnosť. Ako o tom píše aj A. MacIntyre, takto chápaná úspešnosť je založená na možnostiach realizácie vlastných preferencií ([10], 186). Podľa V. E. Frankla zmysel svojej existencie bud' človek nájde, alebo sa s ním minie či ho stratí, a potom hľadá pseudozmysly. Skutočný zmysel je transcendujúci a kotví v hodnote výkonu, zážitku alebo postoja. Avšak len takého výkonu, ktorý umožňuje konať skutky poľudšťujúce svet a zvyšujúce úroveň dôstojnosti života čo najväčšieho počtu ľudí, len zážitku lásky a prosociálnej orientácie a len postoja trpezlivej dôstojnosti. Pseudozmysel je podľa neho orientácia na úspech, na šťastie pôžitkov a egocentrické presadzovanie. Tento svoj názor opiera o fakt, že „človek je schopný žiť, ale aj zomrieť pre svoje ideály a hodnoty“, ktoré však nie sú púhym sebavyjadrením človeka, lebo zmysel nie je niečo, čo sa z existencie „vynára“, ale skôr niečo, s čím je existencia konfrontovaná ([5], 66).

V sociologickej, psychologickej i filozofickej odbornej literatúre – a to ako s liberálnym, tak aj s konzervatívnym zameraním – môžeme sledovať kritické pohľady najmä na dôraz na materiálne hodnoty a na nárast individualizmu ako všeobecný trend v západnej kultúre. Podľa M. Richinsovej a S. Dawsona [6] ide o hodnotovú

orientáciu odrážajúcu význam, ktorý jedinec pripisuje získavaniu a vlastneniu materiálnych statkov ako foriem správania nutných alebo potrebných na dosiahnutie žiadúcich cieľových stavov – vrátane šťastia. Takto ľudia kladú získavanie a vlastnenie objektov na samotný vrchol svojich hodnotových hierarchií. Títo autori rozlišujú tri dimenzie takéhoto prístupu: 1. *Ústrednosť*. Títo ľudia kladú získavanie a vlastnenie objektov na samý vrchol svojich hodnotových hierarchií. 2. *Šťastie*. Jedným z dôvodov, prečo získavanie statkov zaujíma u nich také dôležité miesto, je fakt, že ich považujú za nevyhnutné pre dosiahnutie šťastia a spokojnosti. 3. *Úspech*. Majú sklon posudzovať svoju hodnotu a úspešnosť, ako aj hodnotu iných podľa množstva a hodnot nadobudnutých statkov, ktoré si cenia skôr pre ich cenu než pre vlastné uspokojenie, ktoré môžu prinášať ([6], 386).

Treba však povedať, že sloboda je v modernej spoločnosti späť s trhovou ekonomikou, ktorá vyžaduje, aby ľudia videli v peniazoch a majetku dôležité životné hodnoty, aby verili, že sú podmienkou dosiahnutia šťastia, že „dobrý život = životný štandard (či nadštandard)“. Človek očakáva, že ho peniaze súčasne zbavia pocitov osobnej nedostatočnosti a sociálnej neprijateľnosti, prinesú mu vplyv a účtu a naviac mu umožnia život v bezpečí, pohodl a komforte. Ako uvádzá K. Hnilica, bohatstvo a úspech sú dôležitejšie než sloboda a autentický život ([6], 386). „Mat“ je dôležitejšie než „byť“. Avšak mnohé výskumy ukazujú, že čím viac ľudia prepadávajú indoktrináciu materiálnymi hodnotami, tým menej sú spokojní so svojimi životmi a aj v iných ohľadoch majú horšiu kvalitu života. K. Hnilica uvádzá výsledky výskumu, ktorý ukázal, že človek je so svojím životom tým spokojnejší, čím je menej neurotickejší a čím viac je extrovertovaný, a je s ním tým nespokojnejší, čím viac verí, že nie je šťastný, pretože nie je dost' bohatý ([6], 395, 396). Na druhej strane záľuba v luxuse a v utrácaní mala u skúmaného súboru na spokojnosť so životom kladný vplyv. Ľudia posadnutí peniazmi aj tak nikdy nebudú vlastniť toľko materiálnych statkov, aby mohli byť šťastní. Čím viac majú, tým viac by potrebovali, aby boli spokojní. Na druhej strane treba vyjadriť aj domnenku, že ak ľudia trpia nedostatkom, sú nespokojnejší so životom; prioritácia materiálnych hodnôt sa prejavujú aj u ľudí, ktorí žijú skromne a túzia po veciach, ktoré majú materiálny charakter a rozhodne by im pomohli riešiť väčnejšie problémy. Napriek tomu by však bolo dobré zameriť pozornosť na oslabovanie tendencie chápania „dobrého života“ ako niečoho výsostne závislého od životnej úrovne a materiálnych statkov, podporovať zdravé tendencie zamerané na zvládnutie úlohy postarať sa o seba z hľadiska zabezpečenia adekvátnych podmienok pre život a pre vlastný osobný rast vrátane oslabovania narcistickejho extrému individualizmu. Treba to však robiť tak, aby to neoslabovalo dôraz na kreatívne a autentické zretele, dôležité pre prežitie „dobrého života“ a dôsťojné zvládnutie životnej cesty.

LITERATÚRA

- [1] ADLER, A.: *Smysl života*. Praha 1995.
- [2] ARENDTOVÁ, H.: *Krise kultury*. Praha: Mladá fronta 1994.

- [3] DWORKIN, R.: Liberalizmus. In: *O slobode a spravodlivosti*. Bratislava: Archa 1993.
- [4] FRANKL, V. E.: *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta 1994.
- [5] FRANKL, V. E.: *Člověk hledá smysl*. Praha: J. Kocourek 1994.
- [6] HNILICA, K.: Vlivy materialistické hodnotové orientace na spokojenosť se životom. In: *Československá psychologie*, roč. XLIX, 2005, č. 5, s. 385 – 398.
- [7] KANT, I.: *Zmysel tvojho života*. Bratislava: Archa 1993.
- [8] LUKASOVÁ, E. S.: K validizaci logoterapie. In: Frankl, V. E.: *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta 1994.
- [9] MASLOW, A. H.: *Ku psychológii bytia*. Modra: Persona 2000.
- [10] MACINTYRE, A.: Transformácia liberalizmu na tradíciu. In: *O slobode a spravodlivosti*. Bratislava: Archa 1993.
- [11] MORRIS, Ch. W.: *Varieties of Human Value*. Chicago a Londýn: The University of Chicago Press 1956.
- [12] NOVOSÁD, F.: Súčasný liberalizmus: Dohodnúť sa o spravodlivosti. In: *O slobode a spravodlivosti*. Bratislava: Archa 1993.
- [13] RICHINS, M. – DAWSON, S.: A consumer values orientation for materialism and its measurement: Scale development and validation. In: *Journal of Consumer Research*, 1992, č. 19, s. 303 – 316.
- [14] ROGERS, C. R.: *O osobnej moci*. Modra: IRO 1999.
- [15] ROGERS, C. R.: *Spôsob bytia*. Modra: IRO 1997.
- [16] SCRUTON, R.: *Průvodce inteligentního člověka po moderní kultuře*. Brno: Academia 2002.
- [17] SCRUTON, R.: *Smysl konzervatismu*. Praha: TORST 1993.
- [18] ŠULAVÍKOVÁ, B.: „Etické“, „estetické“ a dobrý život. In: *Filozofia*, roč. 60, 2005, č. 4, s. 230 – 241.
- [19] ŠULAVÍKOVÁ, B.: Prirodzenosť človeka a autenticita. In: *Filozofia*, roč. 60, 2005, č. 9, s. 682 – 697.
- [20] ŠULAVÍKOVÁ, B.: Konzervatívne otázniky pre pedagogiku. In: *Filozofia*, roč. 60, 2005, č. 6, s. 465 – 468.

Príspevok vznikol ako súčasť grantového projektu VEGA „Filozofická reflexia ideálu dobrého života“ č. 2/6043/26 .

PhDr. Blanka Šulavíková, CSc.,
Kabinet VSBK SAV
Dúbravská cesta 9
813 64 Bratislava 1
SR
e-mail: ksbkblan@savba.sk